

EPIGRAPHICA

J. ŠASEL

V Emoni in njenem geografskem področju je bilo v zadnjih letih odkritih nekaj novih rimskih spomenikov, ki jih želim v naslednjem na kratko obdelati in hkrati nekaj že znanih dopolniti ali korigirati.¹

Nauportus — Vrhnika

1. CIL III, 3780, nagrobnik iz nabrežinskega apnenca, v = 59, š = 59, db = 19, v. č = 5,5 in 4 cm. Napisno polje, ki je pod 6. vrstico ravno odrezano, obdaja zgoraj polkrožno zaključen, profiliran okvir. Na hrbtu spomenika sta ob desnem robu dve moznici druga pod drugo, ob levem pa nizek plastičen rob. Plošča je prebita v velikosti 9 × 9 cm z odprtino, ker je služila prejkone nekaj za nabiranje milodarov. — Vzidan na Vrhniki v jugozahodni steni župne cerkve sv. Pavla, kjer je bil zabeležen že leta 1507 (Augustinus, cod. Vind. 3528, fol. 73: *in parochiali ecclesia iuxta ianuam*); 1959 vzet iz stene, kjer je trpel škodo, in shranjen v cerkvi.

*Q(uito) Fulginas | M(arci) [f(ilio)] v(iva) f(ecit) | Cannutia Ti(berii) f(ilia) |
Paulla. | Fulginas Q(uiti) f(ilia) | Procla h(ic) s(ita) e(st).*

¹ Pregled po vojni v Emoni najdenih tekstov bo prinesel 5. zvezek muzejskega glasila Situla.

CIL III, 3780, ki citira starejšo literaturo. 1. Napis interpretirajo vsi v nom. 2. *M. [.] v. f. Müllner*, Emona 1879, n. 173; *A [...] I. f. CIL*. 4. Zanimivo sovpadanje cerkvenega patrona z imenom na nagrobniku. 5. *Gentile* izvaja Müllner iz krajevnega imena *Fulginae* v Umbriji. *Gens Cannutia* je oskiško-etrusčanskega izvora, dokaj razširjena na koncu republikanskega obdobja, epigrafsko dokumentirana posebej v mestih *Roma*, *Salernum*, *Ocriculum*, *Tuder*, *Parma*, *Bononia*, *Opitergium*, *Mantua*; drugod, izven Italije, zelo sporadično.

Čas: zgodnje avgustejsko obdobje, ker je oče *M. Fulginas M. l.* dokumentiran kot *magister vici* v Nauportu proti koncu republikanskega obdobja; cf. A. Degrassi, *Inscriptiones Latinae liberae rei publicae*, I (1957), n. 34, ter CIL I², 2286; III, 3777.

2. Nagrobnik iz apnenca, ohranjen zatrep, v = 60, š = 142, db = 28 cm. Zatrep obdaja plastičen, delno odbit rob; v sredini rozeta v obliki kolobarja. Na vrhu slemena sled moznice. — Zabeležil 1958 na Verdu št. 110, kjer je služil pri poslopju posestnika Franca Stražišarja kot vogalni odbijač; sedaj hranjen v Bistri v križnem hodniku.

Nagrobnik je za vzhodnoalpske pokrajine, kjer merijo v širino povprečno po 70 cm, izrednih dimenzij. Nedvomno je pripadal nekropoli vzdolž akvilejske ceste pred Nauportom.

3. Gradbeni napis iz lokalnega, površinskega apnenca, v = 119, š = 72, db = 62, v. č = 7—4 cm. Napisno polje obdaja profiliran okvir; analogen okvir obdaja tudi levo in desno stranico bloka; ostale ploskve so grobo uglajene in brez moznic. — Spomenik je bil zabeležen leta 1507, in sicer vzdan v Bistri in *porticu interna deambulatoria* (Augustinus, cod. Vind. 3528, fol. 73). Kasneje — verjetno v teku 18. stoletja — je bil zazidan. Odkrit ponovno in na istem mestu pozimi 1958 ob prezidavi in restavracijskih delih. Hranjen v istem poslopju v križnem hodniku.

Neptuno | Aug(usto) sacr(um). | L. Servilius L. fil. | Vel(ina) Sabinus | aedem | et porticum | fecit | pecunia sua.

CIL III, 3778, ki navaja starejšo literaturo. 3. Končni *l* pomanjšan. *I. Servilius I. f. I* Schönleben, *Carniolia antiqua et nova sive annales Carnioliae*, Labaci, I, 1, 1681, 221. 6. *em* ali *en* namesto *et* navaja Schönleben, ki dopušča možnost, da bi bil spomenik iz Ljubljane, *ex ruinis Emonae in aedibus Cartusianorum*. Schönlebova domneva je možna, čeprav ne na dlani. Verjetneje je namreč, da sta bila Neptunov tempelj in pripadajoča

porticus na prostoru ali v območju Bistre, polni nenavadnih, fantazijo vzbujajočih močnih vrelcev kristalne vode, ki takoj omogočajo plovbo do Nauporta ali v Emono. Pot iz Nauporta na Borovnico — v kasni antiki tudi na Pokojišče — in Podpeč je vodila skozi Bistro, ker zaradi Barja ni imela druge možnosti.

Čas: druga polovica 1. stoletja po n. št.

4. Nagrobnik iz lokalnega površinskega apnenca, v = 183, š = 92, db = 24, v. č = 6 cm. Napisno polje obdajata pilastra z listnim kapitelom, ki nosita profilirano prečno gredo; v zatrepu — skoraj povsem odbrušena — rozeta, v zaklinkih navzdol plavajoča delfina. Spomenik je po površini nasekan, da se ga je malta bolj držala, ko je bil sekundarno porabljen; zatični zob na kraju delno fragmentiran. — Odkrit ob restavracijskih delih v Bistri pozimi 1958, vzidan v južni steni križnega hodnika iz 15. stoletja; vzet iz stene in hranjen v istem poslopju.²

² Dovoljenje za objavo spomenika mi je dal kustos Tehniških muzejev Slovenije, tovariš M. Vidmar, za kar se iskreno zahvaljujem.

*D(is) m(anibus). | C. Bolonio Maximo | Aurelia Bona co(n)iu|gi pientissimo
m{a}e|moriam posuit.*

Črke niso posebno skrbno klesane. 2. *im* v lig. 3. *coiugi* narečna oblika. 4. *ae* v lig.; *maemoria* pravopisna napaka.

Gentilno ime moža je redko, tudi v Akvileji doslej nepoznano. Ali je kamen iz Nauporta ali iz območja Bistre same, je še nemogoče odločiti.

Čas: prva polovica 3. stoletja.

Emona — Ljubljana

5. AIJ 160, Merkurju posvečena ara, ki je bila izkopana 1916 na vrtu poslopja Nunska (sedaj Veselova) ulica št. 3 — detajlneje J. Mantuani, *Carniola* NS 8, 1917, 242 ss. — je bila 1958 odkrita na Vrhniki v privatni posesti in predana — izredno slabo ohranjena — Mestnemu muzeju v Ljubljani.

6. Žrtvenik iz apnenca, ohranjen v zgornji polovici; v = 51, š = 39, db = 25, v. č = 5,5 cm. — Najden januarja 1947 v Gregorčičevi ulici v Ljubljani, pri raziskovanju emonske kloake pod cesto SD I v sektorju med KM in UK II, in sicer 80 cm nad njenim dnom. Hranjen v Narodnem muzeju v Ljubljani.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | | —

Najdba, ki je prišla v kloako kot razbit, zavržen kos — vsekakor ne slučajno — je zanimiva tudi zato, ker izvira iz neposredne bližine foruma, torej tudi templja Kapitolske triade.

Čas: morda 3. stoletje.

7. Počastilni napis vladarju, odlomek iz belega marmora, v = 27, š = 45, db = 18, v. č = 6,5 cm. — Izkopan 1959 kot ruševina v hipokavstnem prostoru na zahodnem robu insule UKI—DD v Emoni; hranjen v Mestnem muzeju.

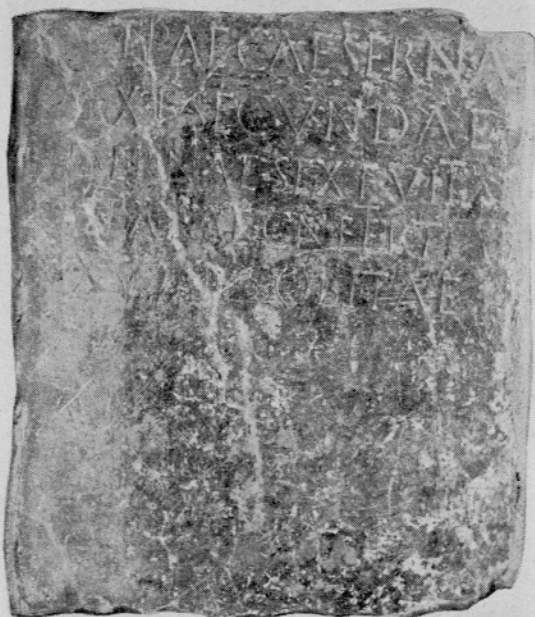
[Imperator]i Caesa[ri] | [P. Licinio] Valer[iano] | | —

J. Šašel, Kronika 9, 1961, 12 s. Širina vrstice je določena na osnovi nedvomno ugotovljivega prostora med besedama *Caesari* in *Valeriano*.

Čas: Teoretično prihajajo v poštev leta 253—260. Dvomim, da bi bilo omenjeno tudi Galijenovo ime, kajti napis so vrezali prejkone ob prejemu prvih vesti o novem vladarju — saj so ga izklicale tudi enote iz podonavskih trdnjav, ki so se kmalu vračale preko Emone — tedaj pa sin še ni

bil pritegnjen k vladi. Za kasnejšo časovno opredelitev ni pravega razloga niti verjetnosti, ker je Valerijan stalno živel v štabu na vzhodni fronti med Sirijo in Mezopotamijo, medtem ko je Galijen upravljal Balkan in zahodne province.

8. Nagrobnik, fragment spodnje polovice iz apnenca, v = 65, š = 52, db = 30, v. č = 4 cm. Besedilo, pisano s pravilnimi, visokimi črkami, sega na uglajeni ploskvi od roba do roba. — Odkrit 1956 kot stavbni člen v dvoriščnem zidovju Križevniškega samostana v Ljubljani pri obnavljanju ometa; zaščiten in puščen na istem mestu.

— | [A]cceptae, Caesernia[e] | Sex. f. Secundae, | [C]aeserniae Sex. f.
Vital[i], | [C]aepariae Cn. f. Tertiae | uxori obitae.

1. pt, ni v lig. 3. ni v lig. 4. ri, te v lig.

J. Šašel, *Živa antika* 10, 1960, 201 ss. V podrobnem komentarju k novemu napisu Caesernijev v Emoni se da — v detajlni obdelavi vseh k familiji (ki razpada v glavnem na dve veliki veji) spadajočih elementov — ugotoviti njih primarni center v Akvileji, sekundarni v Emoni, kjer pa kaže enakomerna raztresenost pripadnikov po teritoriju ter pojava imena ob iztočišču panonske poti na limesu ob Donavi, na ekonomsko pogojeno sistematiko poseljevanja. Na določeno ekonomsko usmerjenost familije kaže tudi obilje oproščencev z grško-orientalskim kognomenom v Akvileji; na njeno imovitost pa socialno više stoječi pripadniki ter številni oproščenci — *VI viri*. Razni elementi spričujejo, da je enotno ekonomsko bazo familije

predstavljala prejkone njena povezava z metalurgijo, predvsem železarstvom ter predelovalnimi obrtni v zvezi z njim. Med te elemente je prišteti prvič etruščanski izvor Caesernijev; drugič dejstvo, da so z njimi sorodstveno združene familije (kot tudi *Caesernii* sami), kakor je delno direktno sporočeno, povezane z metalurgijo; ter — tretjič — intenzivno poselitev Emone kot kovaškega centra in tistih točk v njenem področju, ki so znana najdišča železne rude. Tako — vse kaže — je železarstvo na Kranjskem v antiki živelo z enakim zagonom kot v prazgodovini; ena od akvilejskih familij, ki ga je v 1. in 2. stoletju po n. št. prejkone posebej forsirala, pa so bili *Caesernii*.

Čas: druga polovica 1. ali prva polovica 2. stoletja.

9. Nagrobnik iz sivega apnenca, odlomek osrednjega dela, v = 41, š = 75, db = 17, v. č = 5,5–4,5 cm. Napisno polje v profiliranem okviru; od zatrepā ohranjena spodnja polovica z bršljanovo vitico, v zaklinkih delfina. — Spomenik je leta 1507 notiral Augustinus, cod. Vind. 3528, fol. 74, in *curia Teutonicorum* v Ljubljani; leta 1958 ga je zasledil A. Valič vzdanega v pokopališkem obzidju podružne cerkve v Britofu pri Kranju, ga vzel iz zidu in shranil v cerkvi.³

C. Calvio | Prisco an(or)um XLV | [e]t Secundae matri | [—

CIL III, 3856, z navedbo starejše literature, vendar pomotoma priključuje na ta tekst fragment nagrobnika A. Müllner, Emona 1879, n. 212. Prim. tudi A. Valič, 800 let Kranja, Kranj 1960, 36.

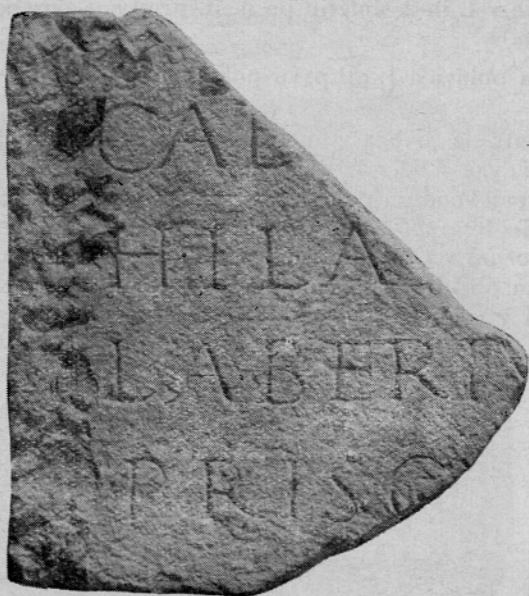
1 ex. *Hedera distinguens*. 3. Augustinus je videl vrstico nepoškodovano; tr, ki se skoraj ne vidi, mora biti v lig. Pri kontroli sem dobil vtis, da je bilo napisano *Maxi* | [—, ne da bi se mogel zatrdno uveriti.

Kako in kdaj bi spomenik prišel iz Ljubljane v Britof pri Kranju, še ni pojasnjeno, vsekakor so ga že vse preteklo stoletje prištevali med pogrešane.

Čas: 2. stoletje po n. št.

³ Na južni strani pokopališkega obzidja zunaj je vtična baza rimskega nagrobnika iz apnenca; v = 50, š = 86, db = 61, velikost izreza = 16 × 53 × 14 cm.

10. Nagrobnik iz podpeškega apnenca, ohranjena leva polovica osrednjega dela, v = 43, š = 50, db = 15,5, v.č = 5,5 cm. Profiliran okvir ob levem robu je bil odklesan. — Spomenik je bil odkrit 1947 v Ljubljani pri podiranju pokopališča sv. Krištofa kot *spolia* v obzidju; prepeljan nato k poslopju Bičevje 13 (last. Nace Oblak) v Ljubljani, kjer je bil vzdian na vzhodno južnega podboja zahodnih hišnih vrat; 1958 vzet iz stene in predan Mestnemu muzeju v Ljubljani.⁴

— | Cal[—] | Hilar[—] | Laberiu[s —] | Priscu[s —] | | —

Fragmentirani *nomen* je skoraj gotovo treba dopolnjevati v *Cal[p]ius*, ker to približuje prejšnji spomenik in pa dejstvo, da je ime — enako kot *Laberius* — v Akvileji pogosto izpričano. Za emonske prebivalce je namreč značilno, da skoraj nimajo imena, ki ne bi kazalo na vezi z Akvilejo. Ime *Calp[us]* je razširjeno predvsem v Rimu in po severni Italiji, drugod občutno manj; cf. TIL onom. s. v.

Čas: prva polovica 2. stoletja.

11. Nagrobnik, odlomek iz podpeškega apnenca, v = 16, š = 31, db = 9, v.č = 3,5 cm. Ohranjen je le neznatni del zatrepca ter prvi dve fragmentirani vrstici na napisni ploskvi, ki je obdelana z zobatim kladivom. — Najden pri poštno-telefonskih delih ob cestišču Vošnjakove ulice št. 10 v Ljubljani 1953, in sicer v neposrednem območju rimskega groba v nasutem materialu. Hranjen v Mestnem muzeju v Ljubljani.

⁴ Na spomenik me je opozoril prof. S. Mikuž.

D(is) m(anibus). | [.....]vius Antonin[us —] | | —

2. Možnosti za dopolnitev gentilnega imena je mnogo.

Čas: prva polovica 3. stoletja.

12. Nagrobnik iz apnenca, ohranjen spodnji del, v = 60, š = 65, v. č = 5 cm. Na gladki napisni ploskvi je opaziti šest plitvih skledičastih vglobitev — na pričetku, v sredi in na kraju v. 1 ter analogno razporejene nad spodnjim robom — ki se jih je kamnosek ognil. — Napis je zabeležil J. G. Thalnitscher 1688, cf. A. v. Premenstein, J. G. Thalnitschers Antiquitates Labacenses, JOeAI 5, 1902, Bbl. 20, n. 8, kjer citira njegov rk. a² 46', in sicer z oznako *in horto N. Perne civis Labacensis in suburbio fragmentum eru-*

tum anno 1688 (cf. št. 13). V svojem delu *Historia ecclesiae cathedralis Labacensis*, Labaci 1882, 74, n. 5, kjer je tekst objavljen, je označeno tudi nahajališče: *in seminario antequam in aedem ingredimur*; poslopje je bilo zgrajeno med leti 1708—1713. Po njem povzema V. Steska, IMD 3, 1885, 107. A. v. Premenstein, o. c., Bbl. 21, pripominja — po A. Müllnerju, Argo 6, 1899, 174, op. 1 — da v Davčni knjigi Ljubljane iz leta 1688 meščan po imenu N. Perne ne obstaja; in ker je spadal spomenik tedaj med pogrešane, ga je obsodil kot *falsum*. CIL III, 14354, 15, ga šteje med originalne, medtem ko ga p. 2328, 189 — verjetno na osnovi Premensteinovih ugotovitev — odrine med *falsa* n. 405*; na p. 2328, 188, pa izraža mnenje, da ga je dal Thalnitscher sam izklesati. Kamen je bil 1960 ob odstranitvi ometa odkrit na

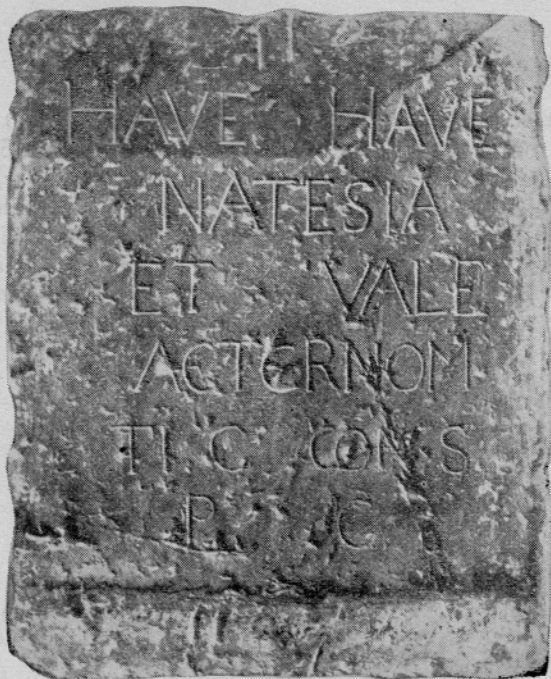
vzhodnem robu pročelja Semenišča, kjer je sedaj tudi zaščiten. Nedvomen original.

— | | *L. Sulp(icius) Claud(ianus) | fec(it) sibi et | l(ibertis) l(ibertabus) p(osteris)q(ue) e(orurum).*

1. *L(elius) Sulp(itius) Claud(ianus)* Thalnitscher a² 46' *L. Suel. Claud.* id. Historia. 3. Verz smatra za korumpiran CIL III, 14354, 15; pravilno ga dopolnjuje šele v. Premerstein, l. l.

Čas: druga polovica 1. stoletja po n. št.

13. Nagrobnik iz sivega apnenca, v = 92, š = 72, v. č = 8 cm. Gladka napisna ploskev. — Ljubljana.

Have, have | Natesia | et vale | aeternom. | Ti. C () con(iugi) s(uae) | p(onendum) c(uravit).

Gladka napisna ploskev, v kateri je tekst simetrično razporejen. Visoke in formalno pravilne črke dajejo vtis, kot bi jih bila oblikovala ne dodobra izurjena roka. Puntuacija dosledna. 1. Oba *h* neznatno presegajoča. 4. Antikvarna oblika, zaradi katere morda tudi raba črke epsilon namesto latinskega *e*. 5, 6. *Titus Gnaeus coniugi suae poni curavit* Vodnik, *Ti(berius) G(ai servus) cons(ervae) p(ietatis) c(ausa)* ali *p(onendum) c(uravit)* Lunjak.

Spomenik je zabeležil J. G. Thalnitscher kmalu po 1688; cf. A. v. Premerstein, Thalnitschers Antiquitates Labacenses, JOeAI 5, 1902, Bbl. 21, n. 9, kjer citira njegov rk. a² 46' in reproducira podatek: *est et alia ibidem* [= in

horto (personae) n(omine) Perne civis Labacensis, in suburbio] *detecta*, namreč leta 1688; glej zgoraj napis št. 12, ki je bil najden na istem svetu. V svojem delu *Historia ecclesiae cathedralis Labacensis*, Labaci 1882, 73, n. 4, navaja, da je plošča vzdana v Semenišču, zgrajenem v letih 1708 do 1713, na katerega južnem pročelju je še danes.

Ker so pričeli pozneje v pristnost spomenika dvomiti, navajam kompletno problematiko.

Spomenik so reproducirali že M. S. Maffei, *Museum Veronense* 1749, p. 452, 10. A. T. Linhart, *Versuch einer Geschichte von Krain I*, 1788, 270 op. V. Vodnik, *Laibacher Wochenblatt* 1818, n. 34. Po slednjem je povzel F. Richter, *Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst* 1829, 261. F. Ullepitsch, *MHK* 3, 1848, 19, n. 2, Tab. VI, 2. F. Kandler, *L'Istria* 6, 1851, 152. Steiner, *Codex inscriptionum Rom. Danubii et Rheni* (cf. *CIL* III, p. 481), 3834. J. Richter, *Archiv für Landesgeschichte des Herzogtums Krain* 2—3, 1854, 151, n. 7. Petrucci, *MHK* 19, 1864, 75, ki domneva kot najdišče spomenika Loko pri Igu in s starejšimi silno hvali svežo originalnost formulacije. F. Pichler, *MHS* 1871, 117. T. Mommsen, *CIL* III, 197*, poudarja *examinavi lapidem et vidi inscriptionem falsam esse, quam nisi argumentum, vel sola forma litterarum et vocabulorum non punctis, sed interstitiis separatio facto condemnaret*. Mommsen odbija formulacija epigrafskega teksta, čeprav je zanj nemalo analogij, na primer F. Bücheler, *CLE* 2033 iz Cirta; *CIL* III, 7868, v. 6 iz Dacije; V 1939 ter 75* iz Konkordije; X 2752 iz mesta Puteoli; posebno pa oblika črk, ki je do neke meje res neobičajna, vendar le glede na neizurjenost kamnoseka; ter kršitev tihega principa, da so besede ločene s pikami. Čeprav se dajo dokumentirati tudi teksti brez pik, opozarjam, da so na tem nagrobniku dobro vidne, posebno sedaj, ko je kamen očiščen. A. Müllner, *Emona* 1879, 325 s., se strinja z Mommsenovimi argumenti in dodaja, da je dal Dolničar napis vrezati za ženo, ki da je umrla 1717, dve leti pred njim, kar razvidi iz v. 5, ki ga dopolnjuje T(hal)ni(tscher) G(regorius) itd. Proti temu argumentu odločilno govori dejstvo, da je bil spomenik ob dograditvi Semenišča 1713 že v njegovi južni steni, tedaj pa bi po njegovem podatku žena še živela. V reviji *Argo* 1, 1892, 38 ss., navaja zanj drugo smrtno leto sedaj pravilno 1699, ter dokazuje, da se skriva v imenu Natesia anagram njenega deklinškega imena Saneti + a. Hkrati opozarja na sličen, tudi med falsificirane prišteti napis iz Konkordije, *CIL* V, 75*, ki naj bi ga Dolničar poznal, ker je 1679 v Bologni promoviral za dr. utr. iur. in potoval skozi Konkordijo. Napisa sta si nedvomno podobna, vendar je analogij še več. Iz Dolničarjevega originala povzame tekst ponovno V. Steska, *IMD* 8, 1898, 106—108, kjer odločno zagovarja njegovo originalnost; predvsem pa je tehtna ugotovitev, da je nagrobnik Dolničarjeve žene poznan, cf. P. v. Radics, *Blätter aus Krain* 7, 1863, 191, z ostalimi podatki iz njegovega življenja, ki navaja njeno ime v variantah: Sanetti, Sanethi, Zanethi. A. Müllner, *Argo* 6, 1898, 173 ss., pobija Steskove razlage za pristnost predvsem z ugotovitvijo, da osebe Perne, na čigar vrtu sta bila 1688 ta in prejšnji napis (št. 11) najdena, ni v davčni knjigi za leto 1688, kjer bi — kot posestnik in meščan — vsekakor morala biti označena. Čitanje v. 5 pa korigira v T(hal)nit(scher) I(oannes) G(regorius). Müllnerja zavračajo dejstva, ki jih je sam morda spregledal. V Mestni davčni knjigi za leto 1688, ki jo hrani Mestni arhiv v Ljubljani,

Cod. XVII/72, fol. 17', je oseba Georg Perne omenjena, in sicer stanujoča med leti 1680—1696 v hiši Am Platz, ki ustreza — kot je ugotovil Fabjančič v svojem rokopisnem delu Knjiga hiš III/647 — poslopju na današnjem Cankarjevem nabrežju št. 7. Člani te rodbine pa so arhivalno dokumentirani tudi pred tem.

I. Lunjak, Die Grabinschrift der Natesia, GMS 10, 1929, 17 ss., zagovarja pristnost napisa. K elegični formulaciji v. 1—4 vzporeja zaključek Katulove pesmi c. 101 *in perpetuum, frater, ave atque vale*, dalje Verg. Aen. XI, 97, *salve aeternum mihi, maxime Palla, aeternumque vale*, kar je modificirano porabil tudi sestavljalec nagrobnega epigrama v Cirti, CLE 2033, *salve aeternu(m) mihi Maxime frater eternum(ue) vale*; in, končno, CIL V, 75*, *have, have Herotion, et vale aeternom*, katerega vzporednost z emonskim razlaga z domnevo, da sta bila izdelana v Akvileji, od koder izvira tudi žena, ki da nosi ime po tamkajšnji reki Natisso-Nadiža. Zaradi rahlo zmanjšanega razmaka med poslednjima črkama, poizkuša dopolnjevati v. 5, 6 *cons(ervae) p(ietatis) c(ausa) ali p(onendum) c(uravit)* sotrpini, e. g. *Ti(berius) G(ai servus)*. Pripomba redakcije k Lunjakovi razpravi izraža na str. 21 skepsa, predvsem iz epigrafskih razlogov — pisava črke *m* ter *e* —; vzporejanja iz literature pa ji dvom prej povečujejo kot zmanjšujejo.

Že iz navedenega je razvidno — prvič — da spomenik na epigrafskem področju vsebinsko in tekstno ni posebnost; prim. še Thesaurus linguae Latinae epigraphicae II (1935), 25 ss., v. *ave*, posebno p. 27, kjer navaja komparativno gradivo k formulaciji *ave et vale* v ogromnem številu, med drugim CIL III, 7868, *have puella multum adq(ue) in aevm (!) vale*; XI, 1036, *have Gavidia Q. l. Clara et vale*; XIII, 2058, *have in aeternum Q. Anchari aeternumq(ue) Mariane vale*; ter A. Brelich, Aspetti della morte nelle iscrizioni sepolcrali dell'impero Romano, Budapest (Diss. Pann. I, 7) 1937, 70. Drugič, oblika *ave* je razširjena le po Hispaniji, Galiji in Germaniji, sicer absolutno *have*. Tudi to dejstvo govori za pristnost nagrobnika. Tretjič, tovrstno izražanje je v zgodnji antiki tudi v literaturi razširjeno. Četrtič, menjajoča se raba grških in latinskih črk na istem tekstu je dokumentirana tako v numizmatiki (kjer je dobro poznana) kot epigrafiki, n. pr. CIL III, 7088 (d in delta), 7172 (epsilon, delta), 7181 (epsilon) itd. Kot rečeno, obstajajo na tem napisu tudi — sprva zanikane — pike med besedami. Kamen se po materialu ne loči od emonskih napisov, zanj je porabljen lokalni apnenec iz bližine. Oseba, na katere vrtu — verjetno gre za neki sektor v območju Dunajske ceste — je bil leta 1688 izkopan, je realna; dokumentacijo o najdbi je rokopisno ohranil Dolničar, ki je poskrbel tudi za spomenik in ga dal vzdati v Semenišče. Hkrati s tem spomenikom je bil na Pernetovem vrtu odkrit še en nagrobnik (zgoraj št. 12), v Korpusu pod Premersteinovim vplivom naknadno proglašen za ponaredbo, ki pa je original. Tudi to dejstvo potrjuje verodostojnost Natesijinega nagrobnika. Skratka, vsi navajani dvomi v pristnost se dajo zavriniti oziroma je razvidno, da so skonstruirani. Res je ženino ime redko in ductus napisa ni dognan, ker ga je prejkone izdelala nevešča roka. To je pa spričo siceršnje dokumentacije premajhen razlog za dvom.

Oba spomenika sta pripadala srednjemu sloju, kar bi dajalo nekaj opore za sklepanje, da gre za neproste osebe. Izjemno oziroma nerazložljivo

pa bi bilo, da bi se suženj imenoval *Ti(berius) C()*; medtem ko Lunjakova hipoteza *Ti(berius) C(ai servus)* epigrafsko ne pride v poštev. Po splošni razširjenosti in po pogosti povezavi na *praenomen Ti.* bi najprej pomislili na *C(laudius)*.

Kamen je prišteti torej med pristne.

Čas: sredina 1. stoletja, saj manjka *cognomen* (v. 5) ter posvetilo *Ma-*nom. Svobodnejše, individualno oblikovanje teksta, ki skupno z ženinim imenom ter antikvarno 4. vrstico kaže na grške vplive, približuje misel, da gre za akvilejske koloniste, nove državljane.

14. Nagrobnik iz podpeškega apnenca, ohranjena spodnja desna četrtina z zatičem, v = 44, š = 65, db = 18, v. č = 4—7 cm. Napis obdaja profiliran rob. — Najden 1957 v zasipnem materialu greznice iz 18. stoletja pod vzhodnim stranskim prostorom na koncu vhodnega hodnika v hišo št. 27 na Mestnem trgu (Magistrat) v Ljubljani. Hranjen v istem poslopju.⁵

— | | [.....c]ar|[issi]m^o coniugi | suo v(iva) f(ecit).

3 ex. Končni *i* pomanjšano klesan.

Čas: druga polovica 2. ali prva polovica 3. stoletja.

15. Nagrobnik iz belega marmora, ohranjen odlomek z levega spodnjega dela, v = 32, š = 32, v. č = 5 cm. Napisno polje je gladko in brez roba; rahlo vglobljeno reliefno polje pod njim je bilo obrobjeno s pilastroma, od katerih je ohranjen levi ornamentirani kapitel; med obema je bil venec, od katerega je viden le segment. — Kamen je bil vzdign v zahodni stranici stopnic, ki vodijo na visoki parter vile Titova 38a v Ljubljani.⁶

⁵ Spomenik je rešil prof. S. Vilfan, ki me je nanj tudi opozoril.

⁶ Na fragment me je opozoril konservator P. Petru, njega pa ravnatelj Narodnega muzeja J. Kastelic.

—] | *sit tib(i) [terra levis]*

Najden prejkone ob temeljnih kopih za zidavo vile med obema vojnama. Pozimi 1962 pri podiranju vile uničen.

Čas: prejkone 3. stoletje.

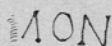
16. Kos spodnjega dela prejkone nagrobne plošče iz podpeškega apnenca, v = 21, š = 26, db = 21, v. č = 4 cm. Od napisa, ki ga je obdajal 1 cm visok plastičen rob, so ohranjene zgolj tri črke poslednje vrstice. — Najden o priliki restavracijskih del na velikem dvorišču Križank v Ljubljani. Vzidan prav tam v južni steni paviljona.

— *pat|er p(osuit ?)*

Čas: verjetno 2. stoletje.

17. Odlomek terminalnega napisa z nagrobnika iz svetlosivega apnenca, v = ca. 25, š = 50, v. č = 15 cm. — Vzidan je v višini oken 1. nadstropja vzhodne stene peterokotnega južnega stolpa ljubljanskega Gradu.

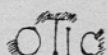

[locus] mon(ument) [—

Monumentalne črke.

Čas: druga polovica 1. ali prva polovica 2. stoletja.

18. Nagrobnik (?) iz apnenca, fragment, v = 10, š = 21, db = 19, v. č = 7 cm. — Odkrit 1955 pri obnovitvenih delih Križank v Ljubljani, v katerih je bil vzidan kot stavbni material. Hranjen v Mestnem muzeju v Ljubljani.

—|otio|—

Interpretacija nima kake opore; prejkone gre za dativ moškega osebnega imena.

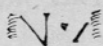
19. Odlomek napisa z monumentalnimi črkami (od katerih je ohranjena samo ena) iz svetlosivega apnenca. — Obrnjeno vzidan v višini oken 1. nadstropja v južni fronti stolpa, ki je prvi zahodno od peterokotnega stolpa ljubljanskega Gradu; v = ca. 22, š = 50, v. č = 15 cm.

R

V ljubljanskem Gradu je vzidanih mnogo obdelanih blokov, prvenstveno iz apnenca ter grajskega peščenjaka, profiliranih fragmentov plošč, kamnov z moznicami. Na severni strani (nekako vis à vis Kamniškemu sedlu) je v višini človeka vidna vrhnja ploskev bloka z dvema moznicama, od katerega bi utegnil v zidu tičati še dober del. Levo od njega — na drugi strani okroglega stolpa — je kamen iz peščenjaka z vrezanim križem. V južni steni, levo od velike razpoke, je pri tleh več profiliranih kosov, prejkone od napisov.

Antični spomeniki — z Gradu jih je dokaj dokumentiranih — so predvsem drobni fragmenti, ki *eo ipso* kažejo, da so bili pripeljani nanj kot gradbeni material. To sklepanje potrjuje dejstvo, da gre pretežno za odlomke nagrobnikov — torej z ene od emonskih nekropol.

20. Odlomek monumentalnega antičnega napisa iz apnenca, v = 24, š = 25, v. č = 15 cm. Na odlomku sta ohranjeni samo dve kvadratni črki. — Vzidan v vzhodnem zidu ob stopnicah, ki tvorijo izhod Gosposke ulice na Cozovo cesto v Ljubljani.

|N. A|

Mogoče, da gre za napisni odlomek, ki definira velikost grobnega areala, na primer *i|n a|gro* —. Monumentalne črke taki interpretaciji ne bi nasprotovale, ker so v Emoni na tovrstnih napisih že mnogokrat izpričane.

21. Kos podpeškega apnenca, $v = 28$, $\bar{s} = 45$, $v.\check{c} = 15$ cm. — Vzidan v južni steni skrajnega zahodnega stolpa emonskega obzidja na Mirju.

C

Morda sploh ne gre za črko, ampak za kako kamnoseško skico?

Ager Emonensis — Emonsko področje

22. Nagrobnik iz apnenca, ohranjen fragment zgornje desne četrtine; $v = 60$, $\bar{s} = 28$, $v.\check{c} = 3,5$ cm. Nad delom napisnega polja je vidna ploskev zatrepa, v zaklinku delfin. — Kamen je od nekdanj vzidan v Semenišču v Ljubljani, levo od portala; A. Müllner ga lokalizira na Ig.

[D(is)] m(anibus) | [.....]rnae | [.....]o XXVIII | [—

A. T. Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain I, 1788, 424. V. Vodnik, LW 12, 1818, VIII, 14, n. 34, § 18, po katerem povzema F. Richter, Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst 1829, 261. Id., Archiv f. d. Landesgeschichte des Herzogtums Krain 2—3, 1854, 151, n. 8. A. Müllner, Emona 1879, p. 109, n. 46. T. Mommsen, CIL III, 3879. Cf. tudi A. v. Premenstein, JOeAI 5, 1902, Bbl. 31, n. 47, kjer opozarja, da ga Dolničar ne omenja.

Ker je dal Dolničar večino spomenikov, ki so vzdani v semenišče in stolnico, prepeljati z Ižanskega, je poizkus Müllnerjeve lokalizacije nedvomno točen. Verjetno je bil kamen šele ob transportiranju poškodovan in ga zaradi neznatnosti v svojih rokopisih ne omenja.

1. Vsi izpuščajo. 2. Širina je ugotovljiva iz ohranjenega dela spomenika, dopolnjevanja pa bi bila negotova.

23. Nagrobnik iz podpeškega apnenca, zgornji in desni rob odbita, $v = 79$, $\bar{s} = 60$, $db = 45$, $v. \check{c} = 4-4,5$ cm. Napisno polje obdaja profiliran okvir; enak okvir obroblja tudi obe stranski ploskvi, ki sta okrašeni z velikima, navzdol plavajočima delfinomoma, od katerih je desni skoraj povsem odbit. V stojno ploskev je vrezana moznica. — Do leta 1959 je bil vzidan v temelj podružne cerkve sv. Helene v Tlakah pri Škofljici, desno od glavnega vhoda, tako da je bil viden zgolj delfin;⁷ 1959 pa je bil vzet iz stene in nameščen v cerkvi pod prižnico.

⁷ Relief omenja že B. Saria, GMS 22, 1941, 37.

— | | *Rai*[.....] | *filio qui p[ix(it)]* | *ann(os) XVII m(enses) III*|*I* | *d(ies)*
VI | *Quintianus* | *pater*.

Črke relativno pravilne, *t* in *f* izrazito v aktuariji, punktuacija dosledna.

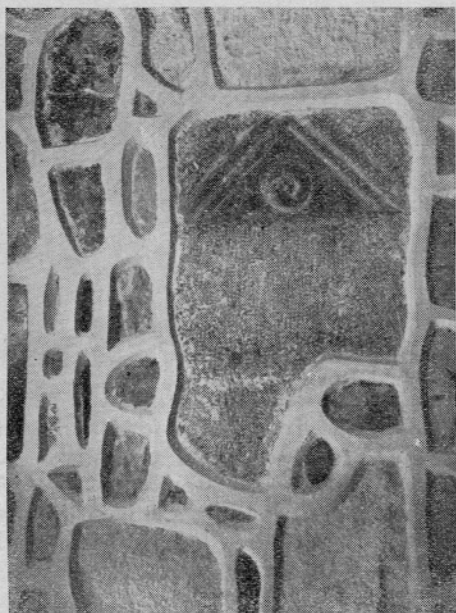
Relief delfina omenja že B. Saria, *GMS* 22, 1941, 37, n. 3. Škoda, da je spomenik poškodovan na mestu, kjer bi bil najzgovornejši! A tudi takšen kot je, je pomemben tako topografsko kot po svoji obliki — moznica kaže, da je bil nagrobni monument razčlenjen — ki bi jo bilo zanimivo raziskati, ker je v Emoni ni, pač pa nekajkrat v okolju.

Čas: druga polovica 3. stoletja.

24. Nagrobnik iz podpeškega apnenca, odbit spodnji del, *v* = 49, *š* = 32, *v. č* = 4 cm. Nad napisnim poljem, na katerem je komaj še kaka sled nekdanjih 4—5 vrstic, je profiliran zatrep z rozeto v obliki plastičnega kolo-barja; v zaklinkih navzdol plavajoča delfina. — Najden spomladi 1959 v župni cerkvi v Komendi ob snemanju ometa na zahodni podbojni steni severnega stranskega izhoda. Očiščen in puščen na istem mestu, to je v krstni kapeli, v katero je bil severni stranski izhod predelan.

Zidar je napisno polje spomenika, na katerem so bile ob najdbi črke še čitljive, pretolkel z zobatim kladivom.

Tako dobiva *ager Emonensis* čedalje več točk, ki bodo omogočale dejajlno analizo njegove poselitve in ekonomskega izkoriščanja. Iz Komende je poznan še neprečitani nagrobnik, ki ga omenja F. Stele, *Politični okraj Kamnik, Ljubljana* 1929, 374.

25. AIJ 20 ara *I. O. M. Cul(minali)*. — Spomenik je izkopal posestnik A. Tomše, Sava 5 (prej 20) leta 1932 trdo ob severozahodnem vogalu hiše tik pod cestno škarko, skupaj z nekim lončkom. Najdišče leži pod srednje-visoko skalno kopo, ki obvladuje pregled nad vasjo Sava in nad reko.⁸ Posestnik je 1959 spomenik prodal Narodnemu muzeju v Ljubljani.

26. Nagrobna plošča iz apnenca; trije robovi so povsem odbiti, od spodnjega je viden le del izbočenega pasu ter nad prvo vrstico bodisi sled odklesane plastične grede, bodisi sekundarno vrezane vertikalne raze; v = 40, š = 55, db = 15, v. č = 6—3 cm. Pričetki in konci vrstic napisa manjkajo. črke so neenakomerno visoke. — Nagrobnik je bil najden poleti 1953 na Šenčurskem hribu nad Tržiščem, okr. Novo mesto, kot *spolia* v temeljih nekega zidovja poleg cerkve. Hranjen v cerkvi.⁹

C. Mullonius Ve[r]us vet(eranus) leg(ionis) X g(eminae) f(ecit) s(ibi) s(uisque) vi(v)us. | [Ad n]omen suum subiecit [T.] | Mulloni {et} Secundian[i] f(iili) | sui o(biti), eq(uitis) praet(oriani), stip(endiorum) VIII | an(norum) XXV.

3. Prvi i neznatno presegajoč; ex. praenomen samo e. g. 4. Med besedama — preko radiranega et, od katerega so vidni le še medli ostanki — vklesana *hedera distinguens*; zadnji i neznatno presegajoč. 5. Prvi i neznatno presegajoč; o(bitus) pisano s *theta nigrum*.

⁸ Na jugoslovanski specialki 1:50.000 je najdišče prva hiša vzhodno od Savskega Potoča tik severno železniške proge.

⁹ Na kamen me je opozoril in mi ga prepustil v obdelavo konservator M. Zadnikar, za kar se iskreno zahvaljujem.

Da od napisa niti na pričetku niti na kraju ne manjka kaj več kot posamična črka, bi sledilo predvsem iz evidentno simetrične razporeditve zadnjih dveh vrstic, kjer mora zaključni praznini v 5. vrstici — ki kaže z nenormalnimi razmaki znakov v številki *VIII* izrazito željo, doseči vrstično simetrijo — ustrezati podobna začetna praznina. Torej manjka na pričetku 3. vrstice le toliko prostora, kolikor ga manjka na nedvomnem začetku 5. vrstice. Na kraju vrstic pa nekako po dve črki, kot bi več ali manj zagotovo sledilo iz zaključka 4. vrstice.

H gornji rekonstrukciji teksta bi bilo pripomniti naslednje. Dopolnitev za *cognomen* v. 1 je na eni strani pogojena s prostorom, na drugi pa je med maloštevilnimi možnostmi, ki so na razpolago, ta najverjetnejša. Kratice — v. 2 — sem izpolnil, kot bi normalno pričakovali. Glagol *subiecit*, v. 3, ima obj. [n]omen suum, ki ga je treba pritegniti še k naslednjemu gen. explicat. *Mulloni Secundian[i]* scil. *nomen subiecit*, torej je neka povezava — in sicer v danem prostoru — nujna. V. 4: Med besedama *Mulloni Secundian[i]* je bila pomotoma vrezana kopula *et*, ki jo je bilo treba radirati. Razura ni povsem uspeša; da bi pa izpolnil nastali razmak ter zakril sledi obeh črk, je kamnosek vrezal čez — ne pregloboko — ornamentalen bršljanov list z vejico.

Časovno je kamen mogoče dobro opredeliti. Da spada v severiansko ali poseveriansko dobo, kaže izredna mladost veteranovega sinu ob vstopu v pretorianske enote. Vstop v te enote je šele *Septimius Severus* silno olajšal.¹⁰ Nekako v označeno dobo gre tudi gostejša raba formule *o(bitus)*. Glavni argument, ki govori, da spada kamen v prvo polovico ali v sredino 3. stoletja, pa je specialno v tem obdobju dokazano bivanje enot X. legije v bližnjem okolju najdišča.¹¹ Končno bi to datacijo podpirali tudi oblika črk, pleonastično izražanje ter iz imena *Secundus* izvedena oblika *Secundianus*, kar datira A. Schober na noriških in panonskih nagrobnikih v kasnejšo dobo.¹² Po vsej verjetnosti pa tudi manjka formula *d(iis) m(anibus)*, ki izginja pri nas s pričetkom 3. stoletja.

Ko je *Mullonius* odslužil rok službe, se je naselil — morda na odkazanem posestvu — na današnjem Dolenjskem. Ali je v aktivnem službo-

¹⁰ Cass. Dio LXXIV, 2.

¹¹ N. pr. AIJ 229, 235, 240, 245 itd.

¹² A. Schober, *Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien*, Wien 1923, 10.

vanju opravljal samo dolžnosti navadnega vojaka, iz napisa samega ni razvidno; vendar to ni verjetno, ker bi bilo težje razlagati zveze, ki jih je gotovo imel, da je spravil že 17-letnega sina v pretorijanske enote; drugič pa bi njegova naselitev v bližini beneficiarske postaje *Praetorium Latobiorum*, ki jo je v 3. stoletju upravljala *legio X g.*, nakazovala možnost, da je bil delno prav v njej nameščen.

Že v obdobju svojega pokoja je bil *C. Mullonius Ve[r]us* obveščen, da je pri opravljanju dolžnosti nekje padel sin. S tem nagrobnikom mu je postavil kenotaf.

Legio X gemina je bila po državljanskih vojnah nastanjena v Hispaniji *ulterior* ter ostala tam do Neronove dobe, nadomestila leta 63 v Orient prestavljeno legijo *XV Apollinaris* v Karnuntu, vendar bila že leta 69 poslana v južno Hispanijo in leta 70 za dalj časa v Germanijo. Kmalu po prvi Dačanski vojni je prišla v *Aquincum*, od tod pa — še pod Trajanom — za stoletja v Vindobono. Z detaširanimi oddelki se je udeleževala vsakega večjega bojevanja v tem delu imperija. Ko je bil *Septimius Severus* dne 13. aprila 193 v Karnuntu proglašen za vrhovnega komandanta in vladarja, se mu je — izgleda — odločno priključila.¹³ Lahko je razumeti, da je stala zaradi tega pred njim v drugačni luči kot druge in uživala morda tudi kak privilegij.

Rekrutacijsko območje pretorijanskih enot so bile po Kasiju Dionu do obdobja Septimija Severa Italija, Hispanija, Makedonija in Norik,¹⁴ vendar dokazujejo napisi, da pravilo ni bilo v strogi veljavi. Po Septimiju Severu pa Panonija kot rekrutacijsko področje za te enote povsem prevladuje.¹⁵ Pretorijanski konjeniki, *equites praetoriani*, so bili grupirani v turme in vključeni v centurije, po rangi šteti k principalom, to je med vojake, ki so bili oproščeni težjih taboriščnih del. Napredovali so lahko v čin *optio*, komandant turme. Sicer pa so bili na stopnji beneficiarija *tribuni*.¹⁶ Služiti v pretorijanskih enotah je bila odlika in nedvomno tiha želja mnogih legionarjev.

Tako ilustrira nov nagrobnik antiko na koščku naše dežele v prvi polovici in sredini 3. stoletja ter postavlja v ospredje usodo dveh po rodu keltskih ljudi v razgibanih časih, ko je jela prehajati iniciativa političnega življenja na živelj v ilirskih provincah imperija.

ZUSAMMENFASSUNG

Epigraphica

In Emona und auf ihrem geographischen Gebiet wurden in den letzten Jahren einige neue römische Denkmäler entdeckt, die ich in den folgenden Ausführungen kurz behandle. Die technische Beschreibung, den epigraphischen Text und die Bibliographie siehe im slowenischen Text.

¹³ E. Ritterling, *Legio*, RE XII (1925), 1678 ss.

¹⁴ M. Dury, *Les cohortes prétoriennes*, Paris 1938. A. Passerini, *Le coorti pretorie*, Roma 1939.

¹⁵ Cf. tudi številčno razmerje, ki ga prinaša R. Cagnat, DA IV, 656 a.

¹⁶ A. v. Domaszewski, *Die Rangordnung des römischen Heeres*, Bonn 1908. p. 1 s. ter 23 s.

Nauportus — Vrhnika

1. Das Grabmal CIL III, 5780, ist jetzt gründlich gesichert und in der Pfarrkirche des Hl. Paulus in Vrhnika untergebracht. Die Inschrift gehört in das früh-augusteische Zeitalter, da der Vater des Verstorbenen als *magister vici* gegen Ende der republikanischen Epoche dokumentiert ist; cf. A. Degrassi, *Inscriptiones Latinae liberae rei publicae* I (1957), n. 54, und CIL I², 2286; III, 3777.

2. Das Tympanon des Grabmals, das im Jahre 1958 — sekundär verwendet — in Verd entdeckt wurde, ist jetzt im Museum in Bistra untergebracht. Die Breite des Denkmals zeugt von seiner ausserordentlichen Grösse; zweifellos gehörte es zur Nekropole längs der aquilejischen Strasse vor Nauportus.

3. Bei den Restaurierungsarbeiten im einstigen Kloster — dem jetzigen Museum — in Bistra wurde die schon Jahrhunderte vermisste Bauinschrift des Nep-tuntempels entdeckt, CIL III, 3778, welche in die zweite Hälfte des ersten Jahr-hunderts n. Chr. gehört.

4. Bei denselben Restaurierungsarbeiten wurde in Bistra ein zweites Grabmal aus der ersten Hälfte des dritten Jahrhunderts n. Chr. entdeckt, das — unter anderem — einen neuen Gentilname *Bolonius*, in Erscheinung bringt.

Emona — Ljubljana

5. Die dem Merkur geweihte *ara* AIJ 160, die nach dem Krieg bereits als ver-misst galt, befindet sich jetzt im städtischen Museum in Ljubljana.

6. Gelegentlich der archäologischen Untersuchungen unweit des Forums von Emona wurde im Hypokauston am Westrand der Insula UK I—DD das Fragment einer Widmungsinschrift für Kaiser Valerian entdeckt.

7. Der dem Jupiter geweihte, im Jahre 1947 in der Kloake unterhalb der Strasse SD I entdeckte Opferaltar, ist im Nationalmuseum in Ljubljana auf-bewahrt. Vielleicht stammt er aus dem dritten Jahrhundert.

8. Als Bauglied im Mauerwerk der Križanke (früheres Kloster des Deutschen Ritterordens) wurde bei Erneuerung des Mauerverputzes der untere Teil des Grab-mals für die Mitglieder der Familie *Caesernii* entdeckt. Der Stein wurde gesichert und an demselben Platz belassen. Er gehört in die zweite Hälfte des ersten oder in die erste Hälfte des zweiten Jahrhunderts.

9. Das verschollene Grabmal CIL III, 2856 — wo es irrtümlicherweise mit einem anderen vereinigt wurde, cf. A. Müllner, *Emona* 1879, n. 212 — wurde in der Friedhofsmauer in Britof bei Kranj entdeckt. Wann es dorthin überführt worden war, ist nicht klar. Es gehört in das zweite Jahrhundert n. Chr.

10. Aus dem Bereich der nördlichen Nekropole Emonas stammt ein Grabmal-fragment, das Mitglieder der Familien *Cal[via]* und *Laberia* erwähnt; wahrschein-lich aus der ersten Hälfte des zweiten Jahrhunderts.

11. Fragment eines Grabmals aus dem Bereich der nördlichen Nekropole Emonas, wahrscheinlich aus der ersten Hälfte des dritten Jahrhunderts.

12. Das bisher vermisste Grabmal CIL III, 14354, 15 — später auf Grund einer Annahme Premersteins den *falsa*, CIL III, 405*, beigezählt — wurde im Jahre 1960 unter dem Mauerverputz der Fassade des Priesterseminars in Ljubljana entdeckt, wo es auch konserviert ist. Man muss annehmen, dass der Stein aus der zweiten Hälfte des ersten Jahrhunderts n. Chr. stammt, und ist zweifellos echt; vergleiche auch das nächste Denkmal Nr. 15.

13. Das Grabmal, CIL III, 197*, gab zu zahlreichen Analysen Anlass, die dessen Echtheit oder dessen Fälschung unter Beweis zu stellen versuchten. Ausführlicher sind die bisherigen *pro et contra* im slowenischen Text behandelt. Eine neuerliche Untersuchung zeigt, dass das Denkmal auf dem epigraphischen Bereich dem Inhalt und dem Text nach keine Besonderheit ist, dass eine derartige Ausdrucksweise in der frühen Antike auch in der Literatur in Gebrauch war und dass die doppelte Anwendung der Buchstaben auch sonst dokumentiert ist, ferner dass Punkte zwischen den Wörtern vorhanden sind. Bezeichnend ist auch die Verwendung der Form *ave* statt *have*, die erstere vorwiegend in Hispania, Gallia und Germania dokumentiert, cf. TLepigr. II (1935), 25 ss. Der Stein unterscheidet sich, was das Material betrifft, nicht von anderen emonensischen, da ja der örtliche Kalkstein aus der Umgebung verwendet wurde. Die Person, auf deren Garten der Stein ausgegraben worden war — wahrscheinlich handelt es sich um einen Sektor aus dem Bereich der nördlichen Nekropole Emonas — ist real; die Dokumentation über den Fund wurde handschriftlich von J. G. Thalnitser erhalten, der auch für das Denkmal Sorge trug und es in das damals erbaute Priesterseminar einbauen liess. Gleichzeitig mit diesem Denkmal wurde in demselben Garten noch ein Grabmal (siehe Nr. 12) entdeckt, im Korpus ebenfalls als Fälschung bezeichnet, das jedoch — man zweifelt schwer daran — als Original zu betrachten ist. Auch diese Tatsache bestätigt die Glaubwürdigkeit des Grabmals von *Natesia*. In kurzen Worten, die Zweifel über die Echtheit kann man zerstreuen, beziehungsweise kann man beweisen, dass sie künstlich konstruiert worden waren. Zwar ist der Name der Frau selten in Gebrauch und der *ductus* der Inschrift nicht ausgefeilt, weil er wahrscheinlich von einer unkundigen Hand ausgefertigt worden war. Dies ist aber mit Rücksicht auf die übrige Dokumentation ein zu geringer Grund, um an der Echtheit zu zweifeln. Wahrscheinlich gehört es in die Mitte des ersten Jahrhunderts, da ja der Beiname (V. 5) und die Widmung für die Manen fehlen. Wegen der freieren, individuellen Formulierung des Textes, die mit dem Namen der Frau und antiquarischen vierten Verszeile auf griechischen Einfluss hinweist, ist der Gedanke nicht von der Hand zu weisen, dass es sich um Kolonisten aus Aquileja handelt.

14. Grabmalfragment, das sekundär verwendet im Magistratsgebäude entdeckt wurde.

15. Fragment eines Denkmals aus dem Bereich der nördlichen Nekropole Emonas.

16. Fragment eines Grabmals von Emona, das anlässlich der Restaurierungsarbeiten im grossen Hof von Križanke (früheres Kloster des Deutschen Ritterordens) in Ljubljana in der Südwand des Pavillons gefunden wurde.

17. Bruchstück eines *cippus terminalis*, das im Schloss von Ljubljana eingebaut ist.

18. Fragment eines Grabmals (?), das bei den Restaurierungsarbeiten der Križanke (früheres Kloster des Deutschen Ritterordens) in Ljubljana entdeckt wurde, wo es als Baumaterial eingebaut wurde.

19. Fragment einer jetzt im Schloss von Ljubljana eingebauten Inschrift, wohin es — wie auch andere in dessen Mauerwerk — zweifellos aus den Ruinen von Emona gebracht wurde.

20. Fragment einer Inschrift von Emona, vielleicht der Teil, der die Grösse der Grabparzelle bestimmte.

21. Im äussersten westlichen Turm des südlichen Mauerwerkes von Emona ist ein Stein mit dem Fragment eines Buchstaben oder einer Steinmetzerskizze (?) eingebaut.

22. Grabmalfragment, CIL III, 3879, das wahrscheinlich aus Ig bei Ljubljana stammt, ist in die Fassade des Priesterseminars in Ljubljana eingebaut.

Ager Emonensis

23. Grabblock mit Inschrift, an der Seitenwand Delphine; im Jahre 1959 wurde er aus der Kirchenwand der Hl. Helena in Tlake bei Škofljica genommen und im Innenraum daselbst aufgestellt. Bisher war nur das Relief bekannt. Das Denkmal gehört in die zweite Hälfte des dritten Jahrhunderts.

24. In der Pfarrkirche in Komenda wurde bei der Beseitigung des Mauerverputzes ein Grabmal entdeckt, dessen Inschrift von einem Maurer bei den Bauarbeiten zerstört wurde.

25. Die Ara AIJ 20 befindet sich jetzt im Nationalmuseum in Ljubljana.

26. Fragmentierter *titulus* aus Kalkstein, nur der untere einfach erhöhte Rand teilweise erhalten, das Versende der Inschrift beschädigt. Gefunden 1953 am Senčurski hrib ob Tržišče, Bezirk Novo mesto. — V. 4: zwischen beiden Wörtern und über einem schlecht radierten *et* ist *haedera distinguens* eingemeisselt. Zeitlich gehört die Inschrift in die erste Hälfte, beziehungsweise in die Mitte des dritten Jahrhunderts, für welche Periode Angehörige der *leg. X g.* in der weiteren Umgebung der Fundstelle schon öfters dokumentiert sind, cf. AIJ 229, 235, 240, 242 usw. Der genannten Zeit entsprächen weiters sowohl die Formel *o(bitus)* als auch der Hang zur pleonastischen Ausdrucksweise, die abgeleitete Namensform *Secundianus* und das wahrscheinliche Fehlen der Zueignung *D(iis) m(anibus)*. Die Entwicklung des *nomen Mullonius* aus einer keltischen Wurzel scheint kaum einem Zweifel zu unterliegen.